

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Psühholoogia instituut

Grete Koho

EELKOOLIEALISTE LASTE EMOTSIOONIDEST COVID-19 PANDEEMIA AJAL

Uurimistöo

Juhendajad: Tiia Tulviste PhD, Pirko Tõugu PhD

Läbiv pealkiri: laste emotsioonid ja COVID-19

Tartu 2022

Kokkuvõte

Eelkoolialiste laste emotsioonidest COVID-19 pandeemia ajal

Käesolevas töös uuriti, milliseid emotsioone kogesid vanemate hinnangul lapsed laiaulatusliku COVID-19 pandeemia ajal võrreldes pandeemia eelse ajaga. Lisaks vaadeldi töös, kas ja kuidas on laste emotsioonid kriisi ajal seotud soo, vanuse, leibkonnaliikmete ja leibkonnas olevate laste arvuga. Lapsevanemad täitsid küsimustiku, milles hindasid lapse emotsioone ja meeleolu nii enne kriisi kui ka kriisi ajal. Uurimistöö tulemustest selgus, et kuigi COVID-19 kriisi ajal kogesid lapsed negatiivseid emotsioone rohkem kui varem, märkasid lapsevanemad nii enne pandeemiat kui pandeemia ajal rohkem positiivseid kui negatiivseid emotsioone. Samuti leiti, et ei soo ega vanuse lõikes ei esinenud laste emotsioonides erinevusi. Uurimistöö tulemused on olulised mõistmaks, kuidas COVID-19 tingitud olukord mõjutab laste emotsioone ning millised taustategurid on selles kontekstis olulised. Tulemustest võib samuti olla abi ennetustöö planeerimisel.

Märksõnad: lapsed, COVID-19, pandeemia, emotsioonid, lapsevanemad

Abstract

Pre-school children's emotions during the COVID-19 pandemic

The present study investigated the emotions that parents perceived to be experienced by children during a COVID-19 pandemic compared to the time before the pandemic. Additionally, the study explored if and how children's emotions during the pandemic were related to their gender, age, the number of people and other children living in their household. The parents filled in a questionnaire assessing the child's emotions and mood both before and during the COVID-19 crisis. The study concluded that during the pandemic children were more exposed to negative emotions than before the pandemic. Parents however reported observing their children express more positive than negative emotions during and before the pandemic. The results of this study are of importance in understanding how COVID-19 has an impact on children's emotions and what background factors might be relevant in the context. Results may also be beneficial in planning preventive action.

Keywords: children, COVID-19, pandemic, emotions, parents

Sissejuhatus

Käesoleva uurimistöö eesmärk on kindlaks teha, milliseid emotsioone kogesid vanemate hinnangul 3-8aastased lapsed laiaulatusliku COVID-19 pandeemia ajal võrreldes pandeemia eelse ajaga. Lisaks uuritakse, kas ja kuidas on laste emotsioonid kriisi ajal seotud soo, vanuse, leibkonnaliikmete ja leibkonnas olevate laste arvuga.

Ameerika Psühholoogia assotsiatsiooni (APA) kohaselt on emotsioon reaktsioon, mis hõlmab kogemuslikke, käitumuslikke ja füsioloogilisi elemente, mille käigus proovib inimene tegeleda talle olulise sündmuse või olukorraga. Emotsiooni olemuse määrab sündmuse konkreetne tähendus (APA, i.a). Näiteks kui sündmus hõlmab melanhoolset tooni, siis tõenäoliselt tekib kurbus. Emotsioone aetakse segi sageli tunnete ja meeleoludega, kuid need kolm mõistet ei ole sünonüümid (APA, i.a). Cabanac (2002) definitsiooni kohaselt on emotsioon igasugune vaimne kogemus, millel on tugev intensiivsus ja kõrge hedooniline sisu (nt rõõm/pahameel).

Emotsioone on mitut moodi defineeritud, kuid kõigis definitsioonides tuuakse välja, et emotsioonid koosnevad kolmest osast: subjektiivsed kogemused, füsioloogilised ja käitumuslikud reaktsioonid. Kõik emotsioonid algavad subjektiivsetest kogemustest, mis tähendab seda, et põhiemotsioone väljendavad kõik, kuid tekkiv kogemus võib olla vägagi subjektiivne (UWA, 2019). Näiteks võib üks inimene tunda abielu purunemise tagajärjel viha ja kahetsust, kuid teine intensiivset kurbust. Mitmed uuringud on näidanud, et füsioloogiline reaktsioon on autonoomse närvisüsteemi reaktsiooni tulemus kogetud emotsioonile („UWA, 2019). Täpsemalt kontrollib autonoomne närvisüsteem meie tahtmatuid reaktsioone, just seetõttu on füüsilised reaktsioonid kõige tugevamad siis, kui inimese näoilmed sarnanevad kõige enam kogetud emotsiooni väljendusega. Käitumuslik reaktsioon on kõige lihtsam mõttes emotsioonide tegelik väljendus, mis võib hõlmata nii naeratust, grimassi, naeru, ohkamist või hoopis mitmeid teisi reaktsioone (UWA, 2019). Käitumuslikke reaktsioone peetakse oluliseks, et anda teistele inimestele märku oma enesetundest, kuid paljud uuringud ilmestavad ka, et need reaktsioonid on olulised ka inimeste heaolu seisukohalt.

Alates 2019. aasta detsembrist on tervishoiusüsteemid üle maailma võidelnud Hiinas esile kerkinud viirusliku respiratoorse sündroomi juhtude arvu suurenemisega (Jiao jt, 2020). Põhjuseks on nakkushaigus, mis kannab nime koroonaviirus (COVID-19). Haiguse levik oli koheselt niivõrd laiaulatuslik, et 2020. aasta märtsi kuuga oli kinnitatud 100 000 juhtumit üle kogu maailma. On täheldatud, et COVID-19 põhjustab lastel kergemat infektsiooni kui täiskasvanutel või vanemapoolsetel inimestel. Äkiline viirusepuhang on mõjunud laastavalt

inimeste vaimsele tervisele (Duan jt, 2020). Kuigi lapsed näivad olevat COVID-19 kriisist vähem mõjutatud, näitavad uurimistulemused, et lapsed on kriisides siiski üks haavatavamaid sihtrühmi (Shahrbabaki jt, 2022). Näiteks SARS-i, Ebola viiruse ja Lähis-Ida respiratoorse sündroomi põhjustatud epideemiate ajal läbi viidud uuringud on täheldanud ebasoodsate psühholoogiliste tagajärgede suurt esinemissagedust nii täiskasvanutel kui ka lastel nendel keerulistel aegadel (Denis-Ramirez jt, 2016). Seetõttu on laste reaktsioonide ja emotsioonide mõistmine nende emotsionaalsete vajaduste õigeaks käsitlemiseks äärmiselt vajalik (Jiao jt, 2020).

Seega ei ole lapsed COVID-19 epideemia mõju suhtes ükskõiksed (Jiao jt, 2020), kuid tuleb arvestada, et igal lapsel on oma viis emotsioonide väljendamiseks (Jiloha, 2020). COVID-19 kriisi ajal on märgatud, et lapsed tunnevad hirmu enda ja pereliikmete nakatumise ees, neis tekitavad pahameelt ranged sotsiaalse distantseerumise/karantiini meetmed, nad tunnevad ärevust ebakindluse pärast, millal pandeemia lõpeb ning lisaks tunnevad end eraldatuna pikaajalise ja laiaulatuslike lasteaedade ja koolide sulgemise tõttu (Panda jt, 2020). Need piirangud võivad olla eriti keerulised noorukite jaoks, kes sõltuvad emotsionaalse toetuse saamiseks suuresti oma eakaaslastega seotud sidemetest (Magson jt, 2021). Eelnevatest uuringutest on ilmnenu, et COVID-19 pandeemia ajal on sellised psühholoogilised probleemid nagu ärevus, depressioon, ärrituvus, meeleolu kõikumine ja tähelepanematus laste seas üsna tavalised (Panda jt, 2020). Laste ja noorukite kõrget ärevust epideemia ajal võrreldes varasemaga on kinnitanud ka Duan ja kaasautorid (2020). Ka Idoiga jt (2020) on uurinud, kuidas saavad lapsed emotsionaalselt hakkama COVID-19 kriisi ajal. Autorid leidsid, et tervisekriis tekitas enim hirmu, mure, kurbuse, ärevuse ja ehmatusse emotsioone (Idoiga jt, 2020). Samas on kindlaks tehtud, et lastele mõjub positiivselt, kui nad saavad väljendada negatiivseid emotsioone ja häirivaid tundeid turvalises keskkonnas (Jiloha, 2020). Samuti ilmnis Idoiga ja kaasautorite uuringust (2020), et lapsed tundsid kriisi ajal väga vastakaid emotsioone. Ühest küljest tunti igavust, viha, väsimust. Teisalt aga leiti, et lapsed tundsid kodus end turvaliselt, kaitstult, rahulikult ja õnnelikult (Idoiga jt, 2020). Uuritavad tõdesid, et positiivseid emotsioone eelkõige tekitab vanematega koos veedetud aeg ja teiste pereliikmetega koos mängimine (Idoiga jt, 2020). Ka Silk jt (2021) on leidnud, et perekonnaga koos aja veetmine COVID-19 ajal avaldas uuritavate laste emotsioonides äärmiselt positiivset mõju.

Kuna on ilmnenu, et COVID-19 ajal tundsid lapsed end koos vanemate ja teiste pereliikmetega õnnelikult ja turvaliselt, on ka uuritud, kuidas üksiklapsed sellises mastaapses

COVID-19 kriisis emotsionaalselt hakkama on saanud. On leitud statistiliselt oluline seos ainulapseks olemise ning ärevuse ja koroonahirmu ees ehk suuremat ärevust ja hirmu koroonaviiruse ees tundsid lapsed, kellel puudusid õed-vennad (Shahrbabaki jt, 2022). Autorite järeldustest jäi kõlama, et koroonapandeemia ajal tuleks ainsale lapsele peres psühholoogiliselt palju rohkem tähelepanu pöörata. Ka Hiinas on uuritud 12-18. aastaste ainukeste laste seost ärevuse ja depressioonisümptomite vahel. Märkimisväärne oli, et noorukitel, kellel oli teisi õdesid-vendi esines ärevuse ja depressioonisümptomeid rohkem kui ainulastel (Cao jt, 2021). Järelduseni toodi välja, et teiste õdede-vendadega noorukid on psühhiaatrilisemalt haavatavamad ja vajavad rohkem tähelepanu kui ainulapsed.

Kooskõlas eelnevate uuringutega on kindlaks tehtud, et tüdrukud kogevad nii üldiselt kui ka COVID-19 kriisi ajal rohkem negatiivseid emotsioone ning neil on suurem risk depressiooni ja ärevuse tekkeks (Chen jt, 2020). Depressiivsete sümptomite tõusu tüdrukutel pandeemia ajal kinnitasid (Silk jt, 2021) ning suurenenud ärevuse tõusu naissoost isikute puhul täheldasid läbiviidud uuringus Panda ja teised (2020). Ka Austraalias hinnati tüdrukute ja poiste ärevust, depressiivseid sümptomeid ja eluga rahulolu. Autorid leidsid, et lukustusperioodil suurenesid uuritavate ärevuse ja depressiooni tase ning vähenes eluga rahulolu. (Magson jt, 2021). See oli eriti märgatav just tüdrukute puhul.

Töö eesmärk ja uurimisküsimused

Praegusest olukorrast maailmas on raske mööda vaadata ning paratamatult mõjutab COVID-19 kriis kõiki vähemal või rohkemal määral. Seetõttu on oluline uurida, et kuidas mõjutab COVID-19 pandeemia laste emotsioone suurel elumuutuse perioodil. Shahrbabaki jt (2022) on märkinud, et tuleb arvestada COVID-19 pandeemiast tingitud laste psühholoogiliste tagajärgedega. Taustategureid, mis võivad olla seotud laste emotsioonidega, on mitmeid. Käesolevas uurimistöös on kolm peamist eesmärki. Esiteks uurida laste emotsioone üldiselt enne pandeemiat ning pandeemia ajal, toetudes vanemate raportitele laste emotsioonide kohta. Teiseks mõista, kuidas leibkonna suurus ja leibkonnas olevad lapsed mõjutavad laste emotsioone enne pandeemiat ja pandeemia ajal ning kolmandaks uurida lapse emotsioonide seost vanuse ja soo lõikes nii enne pandeemiat kui selle ajal. Otsustati eelmainitud taustateguri kasuks, sest neid käsitleti eelpool mainitud teadusartiklites vähesel määral või olid tulemused vastuolulised.

Eelnevatest uurimistulemustest ja uurimistöö eesmärgist lähtuvalt püstitati järgnevad uurimisküsimused:

1. Milliseid emotsioone lastel nende vanemad pandeemia ajal märkasid? Kas vanemate hinnangud lapse kogetud emotsioonidele pandeemia ajal erinevad nende poolt antud hinnangutest lapse emotsioonidele pandeemia-eelsel ajal?
2. Kuidas on lapse emotsioonid COVID-19 pandeemia ajal seotud tema leibkonna suuruse ja leibkonnas olevate laste arvuga?
3. Kas ja kuidas lapse vanus ja sugu seostuvad tema emotsioonidega COVID-19 pandeemia-eel ja pandeemia ajal?

Meetodi kirjeldus

Materjalid

Uurimistöö on osa Tartu Ülikooli psühholoogia instituudi poolt koostatud uurimuse „Ajame veidikene juttu!“: kultuuriti võrdlevast uurimusest. Projekt hõlmas nii laste ja vanemate vaheliste vestluste kogumist kui ka vanemate poolt veebis täidetikus küsimustikku. Käesolevas uurimistöös vestlusi ei analüüsitud, vaid keskenduti veebiküsimustiku vastustele. Veebiküsimustik koosnes 43. küsimusest. Küsimustik oli üles laetud Tartu Ülikooli Survey keskkonda. Küsimustik sisaldas küsimusi järgnevatest valdkondadest: perekondlik taust, elukoht, lapse käitumine, lapsevanema ja lapse heaolu ja meeleolu, kasvatusesmärgid, igapäevased rutiinid. Antud uurimistöö eesmärgist lähtuvalt keskenduti küsimustikus lapsevanema ja lapse emotsioonide osale ja perekondlikule taustale.

Valim

Antud uuringu valimisse sobisid lapsevanemad, kellel on laps vanusevahemikus 3-8 eluaastat. Küsimustiku täitmist alustasid 136 lapsevanemat, kuid tühjad või pooleli olevad vastused eemaldati. Antud uuringu valimi moodustasid 80 lapsevanemat, kellest 93,75% ($n=75$) naised ja 6,25% ($n=5$) mehed. Uuritavatest lastest 47,5% ($n=38$) olid tüdrukud ja 52% ($n=42$) poisid. Uuringus osalenud laste leibkonnaliikmete arv jäi vahemikku 2-7ni. Kõige rohkem esines neljaliikmelisi leibkondi 55% ($n=44$) ja kõige vähem seitsme- ja kaheliikmelisi leibkondikondi, mõlemal juhul 1,3% ($n=1$). Kolmeliikmelisi leibkondi oli 16,3% ($n=13$), viieliikmelisi 15% ($n=12$) ja kuueliikmelisi 11,3% ($n=9$).

Uuringu disain

Esimeses uuringu etapis taotleti luba eetika komiteelt, mis võimaldas uuringut läbi viia. Seejärel kontakteeruti vanematega, kellel oli sobivas vanuses laps. Nõusoleku andnud vanematele saadeti täpsemad instruksioonid lapsevanema-lapse koroonavestluse lindistamise kohta ja samuti ka küsimustiku link.

Muutujad

Lapsevanematelt uuriti, kui sageli nad märkasid alljärgnevat emotsioone ja tundeid oma lapse puhul enne koroonakriisi ja koroonakriisil ajal. Laste emotsioone hindas vanem Likerti skaala abil, kus 0 tähendas „ei märganud üldse“, 1, 2, 3 ja 4 tähendas „märkasin sageli“. Erinevat emotsioone oli nimekirjas 13, millest 8 olid negatiivsed ja 5 positiivsed. Põhjalikumalt võeti veel vaatluse alla kaks positiivset ja kaks negatiivset emotsiooni, mis olid

kajastatud teooria osas käsitletud uuringutes ning mis muutusid ka käesoleva töö esialgse andmeanalüüsi tulemuste kohaselt kriisi ajal kõige enam. Nendeks emotsioonideks olid igavust tundev, murelik, õnnelik ja eevil.

Statistiline analüüs

Uuringuandmete analüüsiks kasutati kvantitatiivset uurimismeetodit ning seda tehti Jamovi ja Exceli abiga. Uurimisküsimustele vastuste leidmiseks kasutati nii Spearmani korrelatsiooni kui ka Wilcoxon'i astakmäärgitesti. Statistilise olulisuse nivooiks määrati $p = 0,05$.

Spearmani korrelatsiooni abil sai leida uuringus osalevate laste enne pandeemia ja pandeemia-aegsete emotsioonide seoseid laste vanusega. Lisaks võimaldas eelmainitud meetod tuvastada seoseid laste emotsioonide ja leibkonna suuruse vahel. Wilcoxon'i astakmäärgitesti kasutati statistilise olulisuse väljatoomiseks emotsioonide võrdluses enne koroonat ning koroonat ajal. Mann-Whitney U testi kasutati emotsioonide sooliste erinevuste uurimiseks.

Protseduur

Uuringu andmeid koguti nii COVID-19 pandeemia esimese kui teise laine ajal ehk 2020. ja 2021. aastal.

Uuringu eetiline külg

Uuringul on olemas Tartu Ülikooli inimuuringute eetika komitee luba nr 308T-2. Terve uuringu vältel tagati kogutud andmete anonüümsus ning uuringust võis iga hetk loobuda.

Tulemused

Tabelis 1 on kujutatud kõigis emotsioonides toimunud muutuse olulisuse tõenäosus vastavalt Wilcoxon'i astakmargitestile, kus madalam tulemus viitab statistiliselt olulisemale erinevusele. Juhul, kui olulisuse tõenäosus on üle 0,05, tähendab see, et läbiviidud testi alusel ei ole võimalik väita, et vanemate hinnang ajale enne kriisi ja kriisi ajal mõõdetud emotsiooni tasemel esineks statistiliselt oluline erinevus. Tunnusejaotuses enne pandeemiat ja pandeemia ajal esineb statistiliselt oluline erinevus kõigil juhtudel välja arvatud pingevaba emotsiooni puhul. Laste pingevaba emotsiooni puhul ei ole statistilist erinevust enne pandeemiat ja pandeemia ajal.

Tabel 1

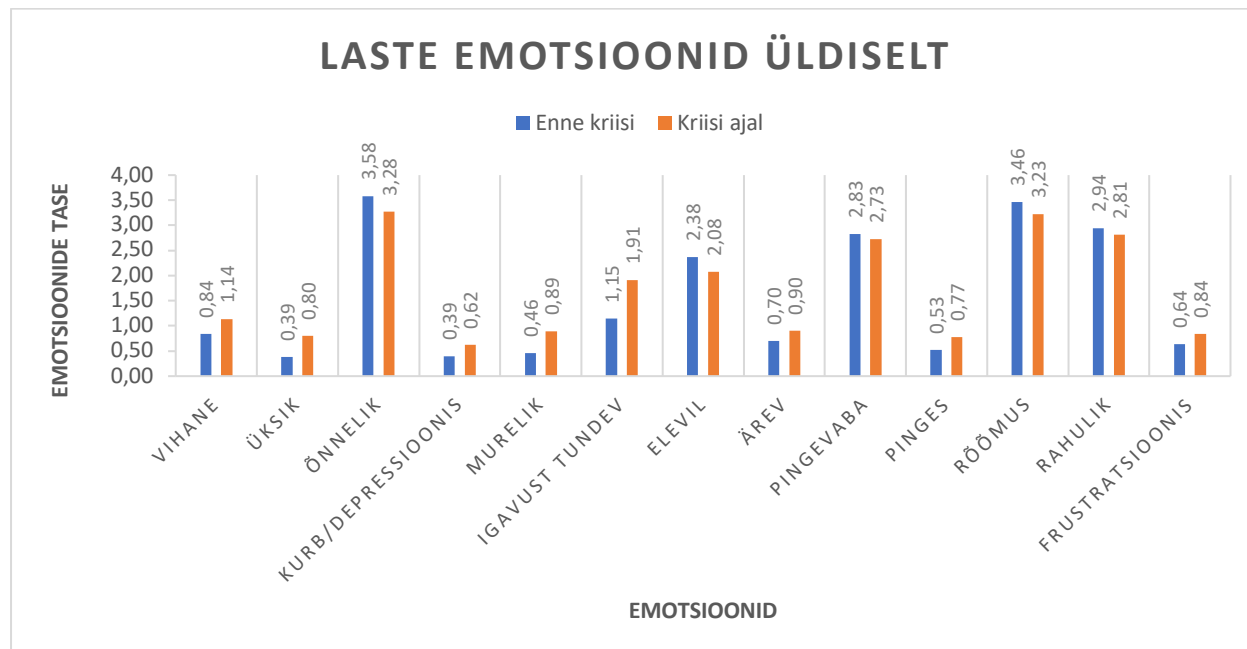
Wilcoxon'i testi tulemused emotsioonide erinevustest enne pandeemiat vs pandeemia ajal

Emotsioon	Olulisuse tõenäosus (<i>p</i>)	Tulemus (<i>z</i>)
Vihane/endast väljas	0,002	-3,084
Üksik	0	-3,776
Õnnelik	0	-3,682
Kurb/depressioonis	0,006	-2,753
Murelik	0	-4,094
Igavust tundev	0	-5,045
Elevil	0	-3,616
Ärev	0,032	-2,148
Pingevaba	0,141	-1,472
Pinges	0,008	-2,637
Rõõmus	0	-3,788
Rahulik	0,033	-2,134
Frustratsioon	0,007	-2,694

Laste emotsioonide võrdlus enne pandeemiat ja pandeemia ajal on toodud joonisel 1. Kõik negatiivsed emotsioonid suurenesid koroonakriisi ajal võrreldes vanema hinnanguga ajale enne kriisi. Kõikide positiivsete emotsioonide näitajad seevastu langesid kriisi ajal. Lapsevanemad märkasid nii kriisi ajal kui ka enne kriisi, et laps on õnnelik, rõõmus ja rahulik. Ühtlasi ei langenud kriisi ajal ühegi positiivse emotsiooni tase märkimisväärselt rohkem kui teistel: muutused kõigis positiivsetes emotsioonides jäid keskmiselt vahemikku 0,23-0,30 palli, välja arvatud rahuliku emotsiooni puhul, mis langes teistest vähem – keskmiselt 0,13 palli.

Negatiivsetes emotsioonide hinnangutes on suuremaid muutusi. Vanema keskmine hinnang lapse üksikuna tundmisele enne kriisi oli 0,39 palli, kuid kriisi ajal tõusis see 0,80ni.

Keskmine hinnang lapse murelikkusele enne kriisi oli 0,46 palli ning kriisi ajal 0,89. Enim tõusis negatiivsetest esile igavuse emotsioon, mille tase kerkis lapsevanemate hinnangul laste juures 1,15 palli pealt 1,91ni. See on 0,76-palline muutus. Emotsioonid igavust tundev, üksik ja murelik suurenesid kriisi ajal tunduvalt rohkem kui teised emotsioonid.

Joonis 1. Vanemate hinnangud laste emotsioonidele pandeemia-eel ja pandeemia ajal. Sinine tulp ilmestab emotsiooni taset enne kriisi ja oranž tulp kriisi ajal.

Järgnevatel testidel on analüüsitud kaht negatiivset ja kaht positiivset emotsiooni, mille tase erines kriisi ajal kõige enam kriisieelsest tasemest. Negatiivsetest emotsioonidest olid nendeks igavust tundev (0,76-palline muutus) ja murelik (0,43-palline muutus) ning positiivsetest õnnelik ja elevil (mõlemal juhul 0,30-palline muutus).

Korrelatiivsed seosed lapse emotsioonide ja vanuse vahel, mille leidmiseks kasutati Spearmani korrelatsioonianalüüsi, on toodud tabelis 2. Testi tulemustest selgus, et ei valitud negatiivsete ega positiivsete emotsioonide puhul ei ole lapse emotsioonide ja vanuse vahel piisavalt tugevat seost, et seda võiks pidada statistiliselt oluliseks ($p < 0,05$). Korrelatsioon mureliku emotsiooni ja vanuse vahel enne kriisi ($r = 0,172$; $p = 0,557$) oli uuritud emotsioonidest kõige tugevam, kuid ei ületanud sellegipoolest olulisuse nivood.

Tabel 2

Emotsioonide seos lapse vanusega

Emotsioon	Enne kriisi		Kriisi ajal	
	Korrelatsioon (<i>r</i>)	Olulisuse tõenäosus (<i>p</i>)	Korrelatsioon (<i>r</i>)	Olulisuse tõenäosus (<i>p</i>)
Igavust tundev	0,067	0,557	0,013	0,908
Murelik	0,172	0,129	0,061	0,596
Õnnelik	-0,114	0,315	-0,101	0,374
Elevil	-0,042	0,716	-0,065	0,570

Märkus. * $p < 0,05$

Korrelatiivsed seosed emotsioonide ja leibkonna suuruse vahel, mille leidmiseks kasutati samuti Spearmani meetodit, on toodud tabelis 3. Tabelist selgub, et on statistiliselt oluline pöördvõrdeline seos leibkonna suuruse ja mureliku emotsiooni vahel ($r = -0,231$; $p = 0,039$), mis tähendab, et COVID-19 kriisi ajal olid murelikumad just väiksemate leibkonnaliikmete arvuga lapsed. Ülejäänutes uuritud emotsioonides seoseid ei täheldatud.

Tabel 3

Emotsioonide seos leibkonna suurusega

Emotsioon	Enne kriisi		Kriisi ajal	
	Korrelatsioon (<i>r</i>)	Olulisuse tõenäosus (<i>p</i>)	Korrelatsioon (<i>r</i>)	Olulisuse tõenäosus (<i>p</i>)
Igavust tundev	-0,156	0,168	0,072	0,526
Murelik	-0,128	0,257	-0,231*	0,039*
Õnnelik	-0,012	0,918	0,091	0,422
Elevil	-0,052	0,649	-0,030	0,792

Märkus. * $p < 0,05$

Järgmiseks analüüsiti Spearmani korrelatsioonianalüüsi abil korrelatiivseid seoseid emotsioonide ja leibkonnas elavate laste vahel, nagu on toodud tabelis 4. Leibkonnaliikmete koguarvu asemel vaid leibkonnas elavate laste arvu vaadeldes selgub, et on statistiliselt oluline pöördvõrdeline seos leibkonnas olevate laste ja igavuse emotsiooni vahel ($r = -0,240$;

$p = 0,045$). See tähendab, et väiksem laste arv leibkonnas seostus COVID-19 kriisi ajal suurema igavusega.

Tabel 4

Lapse emotsioonide seos leibkonnas elavate lastega

Emotsioon	Enne kriisi		Kriisi ajal	
	Korrelatsioon (<i>r</i>)	Olulisuse tõenäosus (<i>p</i>)	Korrelatsioon (<i>r</i>)	Olulisuse tõenäosus (<i>p</i>)
Igavust tundev	-0,240*	0,045*	-0,160	0,186
Murelik	-0,072	0,553	-0,121	0,317
Õnnelik	0,000	0,997	0,042	0,731
Elevil	-0,200	0,097	-0,148	0,223

Märkus. * $p < 0,05$

Viimaks viidi läbi Mann-Whitney U test selgitamaks välja soolisi erinevusi laste emotsioonides. Tulenevalt lähtepunktiks võetud olulisuse nivoost, saab soo lõikes väita erinevusi emotsioonides juhul, kui olulisuse tõenäosus on $p < 0,05$. Testi tulemused näitavad, et emotsioonide ja soo vahelise seose tõenäosus ei ületa olulisuse nivood ei enne kriisi ega kriisi ajal. See tähendab, et valimis ei esinenud soolisi erinevusi ühegi kogetud emotsiooni puhul.

Arutelu ja järeldused

COVID-19 pandeemia on avaldanud mõju inimestele üle maailma. Üks kõige haavatavam sihtrühmasid erinevate kriiside ajal on just lapsed. Antud uurimistöö eesmärgiks oli uurida, milliseid emotsioone tundsid vanemate hinnangul 3-8aastased lapsed laiaulatusliku COVID-19 pandeemia ajal võrreldes pandeemia-eelse ajaga. Lisaks uuriti, kas laste emotsioonid kriisi ajal ja enne kriisi on seotud soo, vanuse, leibkonnaliikmete ja leibkonnas olevate laste arvuga. Uurimistöö aitas vastata uuringu sissejuhatuses püstitatud uurimisküsimustele.

Esmalt huvituti, milliseid emotsioone märkasid lapsevanemad kõige rohkem oma lapse puhul kriisi ajal. Uurimusest selgus, et lapsevanemad märkasid oma laste puhul COVID-19 kriisi ajal kõige rohkem positiivseid emotsioone. Teiste emotsioonide seas kerkis enim esile õnnelikkus, seejärel rõõmus, kolmandaks rahulik ja neljandaks pingevaba emotsioon. Tagaplaanile jäi elevus. Ka Idoiga jt (2020) leidsid, et lapsed tundsid end COVID-19 kriisi ajal õnnelikult ja rahulikult. Positiivsete emotsioonide taga võis peituda see, et lapsed said koos vanemate ja õdede-vendadega aega veeta ja koos mängida (Idoiga jt, 2020). Läbiviidud uuringu tulemused näitasid ka COVID-19 kriisi ajal märgatavat negatiivsete emotsioonide tõusu. Sarnaselt varasematele uuringutele (Idoiga jt, 2020) kerkis negatiivsetest emotsioonidest enim esile igavust tundev emotsioon. Sellele järgnesid üksik ja murelik. Igavusetunnet võis väljendada asjaolu, et lapsed pidid olema kodused, ilma, et nad saaksid välja minna (Idoiga jt, 2020). Samuti võis igavus tingitud ka sellest, et lapsevanematel polnud piisavalt aega oma lastega tegeleda näiteks kodukontoris töötamise tõttu. Murelik emotsioon võis väljendada laste puhul muret COVID-19 viiruse suure nakkavuse (Idoiga jt, 2020) või hoopiski piirangutega seotud ebamugavuste või muudatuste pärast. Muretsemist võis põhjustada ka COVID-19 tingitud olukord kui puudus võimalus sõpradega suhelda, sest on kindlaks tehtud, et sotsiaalse seotuse tunne eakaaslastega aitab teismelistel end kaitsta depressiivsete ja ärevuse sümptomite suurenemise eest (Magson jt, 2021). Üksildustunde tekkimine näitab, et eakaaslastega suhtlemine on lastele äärmiselt oluline (Howes, 2020). See tähendab, et lapsed vajavad kontakti teiste eakaaslastega, näiteks sõprade või lasteaia rühmakaaslastega ning asjaolu, et nad tunnevad end üksikuna, näitab, et nad ei saa selliseks suhtlemiseks võimalust või vähemalt mitte vajalikul määral (Idoiga jt, 2020). Sellega saab seletada ka käesolevas töös leitud tulemust, et koroonaaajal laste üksildustunne suureneb.

Seejärel sooviti kindlaks teha, milliseid erinevusi võis märgata lapsevanemate hinnangul laste emotsioonides enne koroonakriisi ja koroonakriisi ajal. Uurimistööst selgus, et kuigi vanemad hindasid negatiivseid emotsioone pandeemia ajal varasemaga võrreldes sagedasemaks, siis jäid emotsioonide väärtused ikkagi pigem „üldse mitte“ või ikkagi „pigem harvaks“. Seega laste emotsionaalne seisund vanemate hinnangul küll halvenes, kuid ei muutunud drastiliselt, sest siiski märgati laste puhul enim positiivseid emotsioone. Lapsevanemate hinnangul tundsid lapsed ennast nii enne COVID-19 kriisi kui ka kriisi ajal õnnelikult, rõõmsalt ja rahulikult. Jällegi võivad positiivsed emotsioonid olla tingitud olukorrast, et COVID-19 kriisi ajal oli rohkem võimalusi oma vanemate, vendade ja õdedega aega veeta ja mängida (Idoiga jt, 2021; Silk jt, 2021).

Kuna eelnevatest uuringutest ilmnnes, et COVID-19 ajal tundsid lapsed end koos vanemate ja teiste pereliikmetega õnnelikult ja turvaliselt, uuriti teiseks, kuidas on omavahel seotud lapse emotsioonid ja leibkonna suurus ning leibkonnas olevate laste olemasolu. Uurimusest selgus, et COVID-19 kriisi ajal olid murelikumad just väiksemate leibkonnaliikmete arvuga lapsed. Ülejäänud emotsioonides seoseid ei täheldatud. Kuna levinud on nähtus, et lapsed jäetakse argipäeviti koju ilma ühegi kaaslaseta, võib märgatav lapse murelikkus seisneda ka just selles väiksemate leibkondade puhul. Pandeemia ajal sotsiaalse seotuse tundmise tähtsust on tõestatud ka uuringute näol, kus leiti, et terve päeva üksi koju jäänud noorukitel esines oluliselt kõrgem depressiooni ja ärevuse tase kui neil, kellel oli seltsis vanem või sugulane (Chen jt, 2020). Kooskõlas arenguteooriatega, mis rõhutab eakaaslaste ja sotsiaalsete suhete tähtsust, näitasid ka hiljutised tulemused, et lastele valmistab enim COVID-19 pandeemia ajal muret see, et ei saanud oma sõpru näha (Magson jt, 2021). Kui uuriti seost leibkonnas olevate laste arvu ja emotsioonide vahel leiti, et väiksem laste arv leibkonnas tõi endaga kriisi ajal kaasa kõrgema igavuse taseme. Kui Howes (2020) kinnitas, et teiste lastega suhtlemine on väga oluline, siis igavuse emotsioon võibki just tuleneda asjaolust, et uuringus olevatel lastel puudusid leibkonnas lapsed, kellega koos mängida ja juttu rääkida.

Kolmandaks sooviti kindlaks teha, kas kogetud emotsioonid COVID-19 kriisi ajal on seotud lapse vanuse ja sooga (või erinevad soo lõikes). Leiti, et ei soo ega vanuse lõikes ei saa emotsioonide erinevusi väita. Samas kinnitavad eelnevad uuringud, et tüdrukute puhul on märgatud tunduvalt suuremat negatiivsete emotsioonide (just ärevuse ja depressioonisümptomite) tõusu COVID-19 pandeemia ajal (Chen jt, 2021; Magson jt, 2021; Panda jt, 2020; Silk jt, 2021).

Tulemuste tõlgendamisel tuleb arvestada ka käesoleva uurimistöö piirangutega. Lapsevanemal võis olla keeruline oma laste emotsioone niivõrd täpselt märkida/tunnetada, kuna lapsevanemad ei pruugi emotsioone samamoodi tõlgendada nagu seda laps ise tunneb. Samuti uuriti emotsioone üldiselt, kuid huvitav oleks olnud teada saada ka koroonaviirusega seotud hirmude kohta. Teiseks ei oska uurimuses osalenud väiksemad lapsed oma emotsioonidest niivõrd hästi aru saada ja neid sõnades väljendada kui suuremad lapsed. Kolmandaks mõjutavaks teguriks võib nimetada ka perioodi, mil parasjagu küsimustikule vastati, sest esimeste COVID-19 lainete ajal oli maailmas rohkem teadmatust, paanikat, muretsemist ja hirmu kui hilisemates haiguselainetes, kuigi samas loodeti koguaeg, et see pandeemia saab varsti läbi. Lisaks võib uurimistulemusi mõjutada COVID-19 viiruse vähene levimus Eestis küsimustikule vastamise ajal. See tähendab, et esimeste koroonalainete ajal oli maailmas küll rohkem teadmatust, kuid Eestis oli sellel ajal vähem nakatunuid, just laste hulgas, võrreldes kolmanda lainega.

Tulevikus võiks veel kõnealuse teema kohta uurida COVID-19 laiaulatusliku pandeemia pikaajalist mõju laste emotsioonidele.

Käesoleva uurimistöö tulemused kinnitavad, et koroonaviirusest tingitud olukord on mõjutanud laste emotsionaalset heaolu. Kuigi nii enne kui ka COVID-19 kriisi ajal märkasid lapsevanemad rohkem positiivseid kui negatiivseid emotsioone, suurenesid kriisi ajal laste negatiivsed emotsioonid.

Kasutatud kirjandus

- American Psychological Association. (n.d.). APA Dictionary of Psychology. *American Psychological Association*. Vaadatud 09.04.2021, <https://dictionary.apa.org/emotion>
- Cabanac, M. (2002). What is emotion? *Behavioural Processes*, 60, 69-84. [10.1016/S0376-6357\(02\)00078-5](https://doi.org/10.1016/S0376-6357(02)00078-5)
- Chen, F., Zheng, D., Liu, J., Gong, Y., Guan, Z., & Lou, D. (2020). Depression and anxiety among adolescents during COVID-19: A cross-sectional study. *Brain, Behavior, and Immunity*, 88, 36-38. [10.1016/j.bbi.2020.05.061](https://doi.org/10.1016/j.bbi.2020.05.061)
- Cao, Y., Huang, L., Si, T., Wang, N. Q., Qu, M., & Zhang, X. Y. (2021). The role of only-child status in the psychological impact of covid-19 on Mental Health of Chinese adolescents. *Journal of Affective Disorders*, 316-621. [10.1016/j.jad.2020.12.113](https://doi.org/10.1016/j.jad.2020.12.113)
- Denis-Ramirez, E., Sørensen, K. H., & Skovdal, M. (2016). In the midst of a 'Perfect storm': Unpacking the causes and consequences of ebola-related stigma for children orphaned by ebola in Sierra Leone. *Children and Youth Services Review*, 73, 445-453. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2016.11.025>
- Duan, L., Shao, X., Wang, Y., Huang, Y., Miao, J., Yang, X., & Zhu, G. (2020). An investigation of mental health status of children and adolescents in China during the outbreak of COVID-19. *Journal of Affective Disorders*, 275, 112-118. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2020.06.029>
- Howes, C. (2001). Social-emotional Classroom Climate in Child Care, Child-Teacher Relationships and Children's Second Grade Peer Relations. *Review of Social Development*, 9(2), 191-204. [10.1111/1467-9507.00119](https://doi.org/10.1111/1467-9507.00119)
- Idoiaga, N., Berasategi, N., Eiguren, A., & Picaza, M. (2020). Exploring Children's Social and Emotional Representations of the COVID-19 Pandemic. *Frontiers in Psychology*, 11. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01952>

- Jiao, W. Y., Wang, L. N., Liu, J., Fang, S. F., Jiao, F. Y., Pettoello-Mantovani, M., & Somekh, E. (2020). Behavioral and emotional disorders in children during the COVID-19 epidemic. *The Journal of Pediatrics*, 224, 188-189.
<https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2020.03.013>
- Jiloha, R. C. (2020). COVID-19 and Mental Health. *Epidemiology International*, 5(1), 7-9.
<https://doi.org/10.24321/2455.7048.202002>
- Magson, N. R., Freeman, J. Y. A., Rapee, R. M., Richardson, C. E., Oar, E. L., & Fardouly, J. (2020). Risk and protective factors for prospective changes in adolescent mental health during the COVID-19 pandemic - journal of youth and adolescence. *Journal of Youth and Adolescence* 50, 44-57. <https://doi.org/10.1007/s10964-020-01332-9>
- Panda, P. K., Gupta, J., Chowdhury, S. R., Kumar, R., Meena, A. K., Madaan, P., Sharawat, I. K., & Gulati, S. (2020). Psychological and behavioral impact of lockdown and quarantine measures for covid-19 pandemic on children, adolescents and caregivers: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Tropical Pediatrics*, 67(1).
<https://doi.org/10.1093/tropej/fmaa122>
- Posted June 27, 2019 by U.W.A | P. And C. N. (2020). The Science of Emotion: Exploring the Basics of Emotional Psychology. *UWA Online*. Vaadatud 15.04.2022,
<https://online.uwa.edu/news/emotional-psychology/>
- Silk, J. S., Scott, L. N., Hutchinson, E. A., Lu, C., Sequeira, S. L., McKone, K. M. P., Do, Q. B., & Ladouceur, C. D. (2021). Storm clouds and silver linings: Day-to-day life in covid-19 lockdown and emotional health in adolescent girls. *Journal of Pediatric Psychology*, 47(1), 37-48. <https://doi.org/10.1093/jpepsy/jsab107>
- Shahrbabaki, P. M., Dehghan, M., Maazallahi, M., & Asadi, N. (2022). Fear and anxiety in girls aged 7 to 11 years old and related factors during the coronavirus pandemic. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 27(1), 259-268.
[10.1177/13591045211013873](https://doi.org/10.1177/13591045211013873)

Käesolevaga kinnitan, et olen korrekselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Grete Koho

25.04.2022